

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Petras
Cvirka

Iliustravo Taida Balčiūnaitė

Vilnius, 2019

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“ leidžia ne tik Nacionalinio vaikų literatūros konkurso nugalėtojų kūrinius, bet ir reikšmingas ankstesnių laikų lietuvių autorių knygas, vaikų literatūros klasiką.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-8161-33-5

© Iliustracijos, Taida Balčiūnaitė, 1999

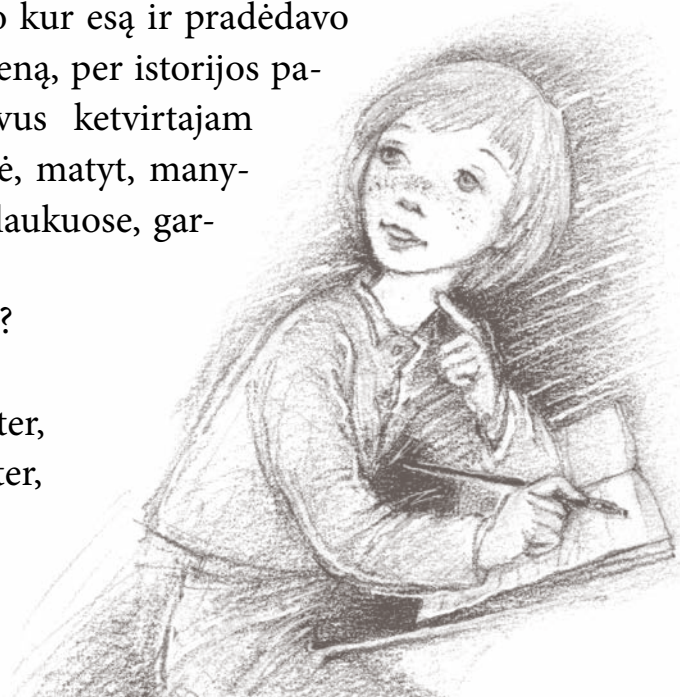
© Pabaigos žodis, Kęstutis Urba, 2019

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

ikę jau du kartus perkėlė į kitą suolą. Dabar jis sėdi aukščiausiam suole, prie krosnies, kad mokytojas jį matytų. Jį išskyrė su Juozapėliu tik todėl, kad juodu pasidarė per daug dideli draugai, nes amžinai šnekėjo apie zuikius, voveres, karvelius, skaptavo pasikišę po suolu medinius vokietukus, galando peilius... Neretai taip įnikdavo į savo kalbas, kad, nutilus klasei, jie užmiršdavo kur esą ir pradėdavo garsiai kalbėtis. Vieną dieną, per istorijos pamoką, mokytojui uždavus ketvirtajam skyriui rašto darbą, Mikė, matyt, manydamas betupis kur nors laukuose, garsiai kreipėsi į Juozapėlį:

- Ar tu moki žydiškai?
- Ne.
- O aš moku: vai tiūter, cvancik tiūter, vai da tiūter,

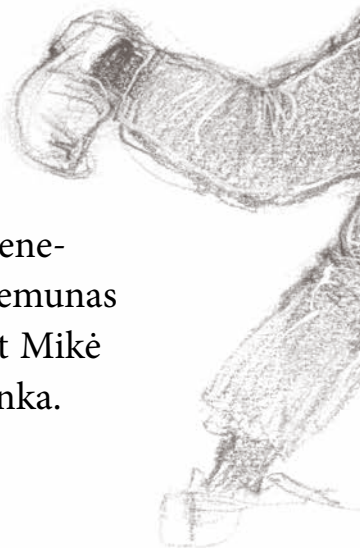

cvancik bam! – uždainuoja Mikė, bet išgirsta, kad visa klasė ošia juoku, ir atsipeikėjęs, sumetęs kame esąs, visas užraudęs, pamato priešais save stovintį ramų mokytoją, kuris, keldamas jį už smakro, sako:

– Rodos, Mikuti, mes ne smuklėje ir ne beprotnamyje. Nieks nebus! Pasiimk knygas ir pereik į Gudučio vietą.

Taip jį perkelia į kitą suolą, ir jo draugas Juozapėlis gauna naują kaimyną. Bet, kai tik Juozapėlis atsigręžia į tą kampą, kur sėdi Mikė, šis tučtuojau atsako šypsena.

Jei mokytojas aiškina geografiją ir lazdele parodo žemėlapy tolimas šalis bei miestus, Mikė klauso visai rimtai. Jis persikelia mintimis į kalnus, kuriuose ir vasarą spindi sniegas, į vandenį, kuriuose gyvena bangžuvės, didesnės už didžiausius laivus, ir į tolimų miškų gelmes, kuriuose pilna liūtų, leopardų ir dramblių. Mikę supa, glamonėja šilti pietų vėjai, jis prakeliauja miestus ir pereina upių krioklius, ir žemėlapy, po mokytojo vadžiojama lazdele, lyg begalinėje žalioje pievoje, pasilieka plačios upės. Jis žino rusvą dėmę, gulinčią žemėlapy, lyg lapės uodegą, – tai Kaukazo kalnai, – ir melsvą dėmę lyg debesėlį – tai Viduržemio jūra. Ir dar daug jis žino ir gerai įsidėmi vieną upę, kuri visai tokia kaip jo senelio rankoje iššokusi gysla: ji vadinasi Volga. Nemunas žymiai trumpesnė upė, visai panaši į slięką, bet Mikė pats prie jos gyvena, ir todėl jam labiausiai patinka.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Klausant geografijos, Mikės rankos nuleistos, peiliu nebeskaptuoja jis suolo ir nebestuksi į grindis klumpėmis. Jei tik mokytojas aiškina apie skaičius ir liepia atverst languotus sąsiuvinius, Mikė vėl ima bruzdėti. Iššauktas jis sumyšta, vietoj šimto pasako dešimt, nepatenkintas vogčia iš draugų nusirašo uždavinį ir nekantraudamas žvalgosi

į Juozapėlį, su kuriuo, jei tik galėtų, – paspruktų į laukus.

Mikė jau per du suolus pasilenkia, prikiša lūpas Juozapėlio ausin ir plepa apie Kryklos upelį. Šneka jis, kad Kryklos upe ly yra duburių, kur didelis vyras prigertų, paskum, kad ten yra lydžių nuo dviejų sieksnių ir viena žuvis – kaip per visą moky-

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

klą. Jis ten užtaisysiąs varžas ir sugausiąs žuvį. Žuvį parduosiąs Dovitkei, nusipirksiąs sau lenktinį peilį, o Juozapėliui – vargonėlius.

Staiga jo peilį, kuriuo jis karbuoja suolą, kažkas išmuša iš nagų. Už jo švarkelio įsikibusi kieta, stipri ranka kelia jį į orą. Mokytojas stovi prie jo, ir visa klasė atsigręžia į tą pusę.

– Stok! – sako mokytojas. – Parodyk sąsiuvinį! Vėl suplėšei?

– Namie palikau... – sako jis, ranka užsidengdamas išpjautą suole raidę. Bet Juozapėlis, jo draugas, greitai paima naują sąsiuvinį ir pro suolus tiesia Mikei. Mokytojas apsimeta nematęs ir vėl sako Mikei:

– Kodėl tu niekad galvos nepalieki? Eik, pastovėsi kampe. Tegul pasižiūri draugai, koks tu susivėlęs ir užuomarša. Labai negražu, Mikuti.

Mikė eina įsireižęs, rankas į kišenes susikišęs. Mokytojas jį palydi kurį laiką. Paskum iš jo veido pyktis dingsta, jis atsigręžia į trečiąjį skyrių, į Juozapėlį:

– Na, pakartok uždavinį. Kiek kilometrų keleiviai nuėjo per dieną?

Iš kampo atsisuka Mikė. Jo akyse nematyt nei pykčio, nei ašarų. Tik jis labai neapkenčia išdidaus, pasipūtusio berniuko, draugų vadinamo Kuoduku, kuris kiekviena proga bando šaipytis iš Mikės nelaimių. Tas berniukas sėdi beveik atskirame suole ir kiekvienos pertraukos metu valgo varškinius pyragaičius. Jis

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

toks išlepintas, kad ir vasarą avi batelius. Kai tik Kuodžių iššaukia atsakinėti, Mikė sudaro iš savo pirštų skaičius ir pakiša jam.

– Devyniolika kilometrų! – sako Kuodžiukas.

Mokykla suūžia. Aplink Kuodžių šnabžda, sako skaičius, bet berniukas rausta iš gėdos.

Mikė vėl iškelia pirštus. Dabar jis išskečia visą dešimtį ir prisipykęs tvirtina kraipydamas galvą, kad Kuodžius noromis nenoromis patiki.

– Dešimt...

– Tai tau, – sako mokytojas ir šypsodamasis nusigręžia į šoną, žiūrėdamas valandėlę pro langą.

– Tau turbūt sunku, Kuodžiau. Na, sėsk, pailsėsi.

Bet berniukas pakelia ranką, ir jo apatinė lūpa virpa kaip epušės lapelis:

– Mm-ikė man truk-k-do! – tada jis krinta alkūnėmis ant suolo ir rauda.

– Mikai, Mikuti... – linguoja mokytojas galva, nežinodamas, ką su juo daryti. – Rytoj pereisi pas Kunkulį, o šiandien pasėdėsi po pamokų ir išspręsi tris uždavinius. Kitaip su tavim nebegalima.

Mokytojas užverčia dienyną ir sako:

– Šiai dienai pakaks!

Visi, sustoję prieš mokytoją, kalba maldą. Tik vienas Mikė ašarų pilnomis akimis žiūri į grindis. Jis mato savo draugą Juozapėlį, su kuriuo šiandien tarėsi aplankyti paupį. Jo plaukai balti

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

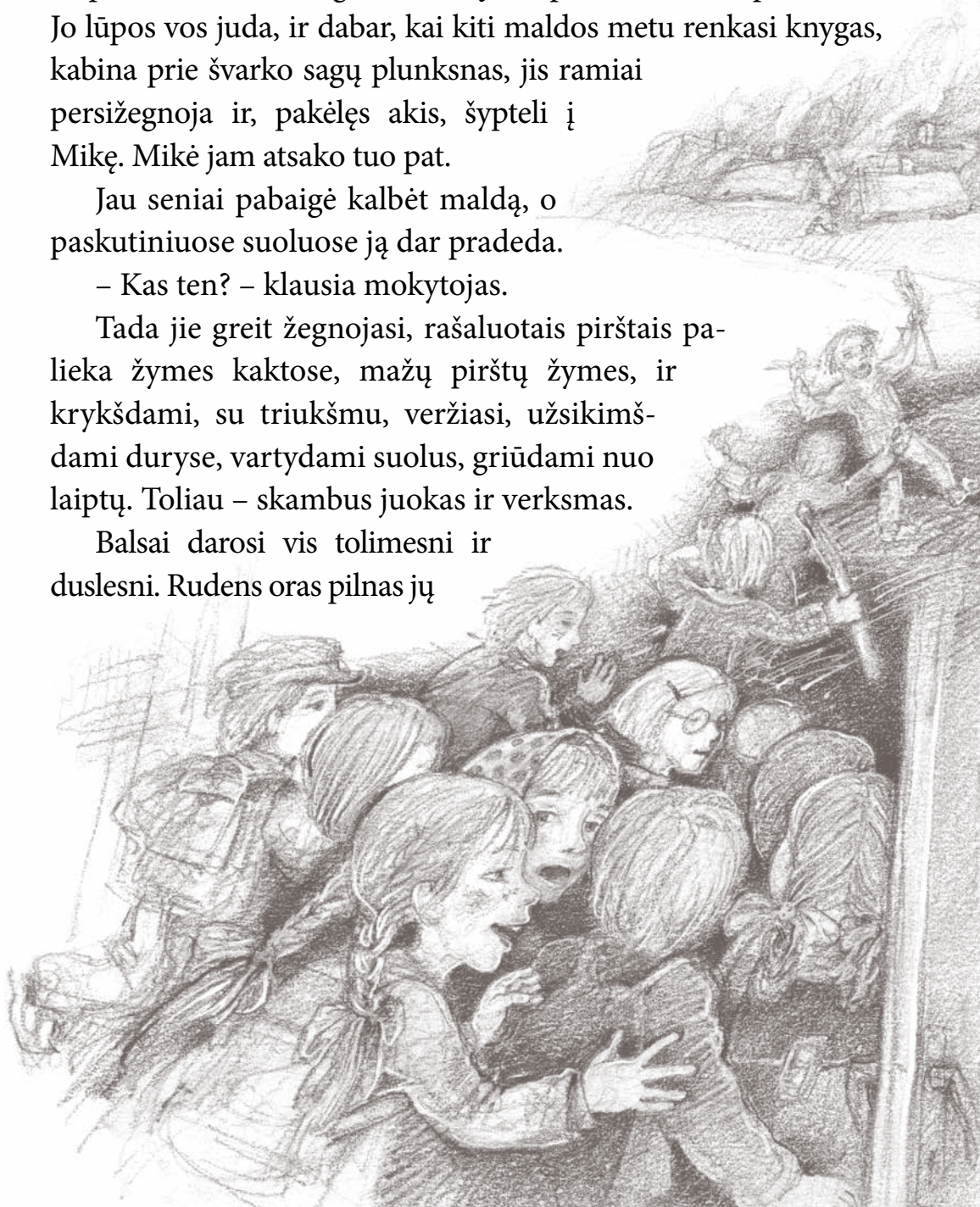
kaip avies vilnelė, lengvai užkritę ant pilko švarkelio perkaklio. Jo lūpos vos juda, ir dabar, kai kiti maldos metu renkasi knygas, kabina prie švarko sagų plunksnas, jis ramiai persižegnoja ir, pakėlęs akis, šypteli į Mikę. Mikė jam atsako tuo pat.

Jau seniai pabaigė kalbėt maldą, o paskutiniuose suoluose ją dar pradeda.

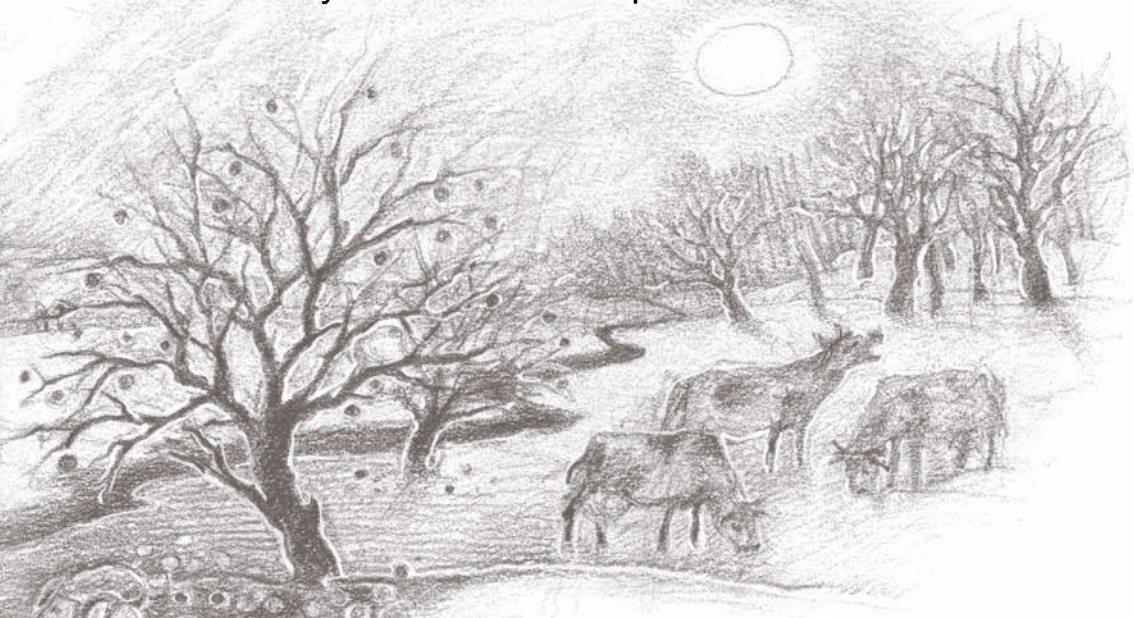
– Kas ten? – klausia mokytojas.

Tada jie greit žegnojasi, rašaluotais pirštais palieka žymes kaktose, mažų pirštų žymes, ir krykšdami, su triukšmu, veržiasi, užsikimšdami duryse, vartydami suolus, griūdami nuo laiptų. Toliau – skambus juokas ir verksmas.

Balsai darosi vis tolimesni ir duslesni. Rudens oras pilnas jų

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

riksmo, visi takai pilni jų žodžių. Nė vieno medžio jie neapeina, nepakrapštę jo luobo. Nupurto girinius obuoliukus, nuraško graužučius, surenka varnų plunksnas, kaštonus ir giliukus. Nuskamba vaikų gerklės mišku ir pamiške, o Kryklos upelis pritaria savo murmėjimu jų juokui.

Klasėje šišu. Sargienė eidama uždaro visas duris.

Po suolais visur primėtyta popiergalių, pieštuko nuodrožų, prilaistyta rašalo, pritrupinta sūrio. Mikė repečkoja po suolais. Nuo didesnių sūrio gabalėlių jis nupučia dulkes ir suvalgo. Vienur randa dešimt centų. Juos įsideda į burną ir nuplaukia kita suolų eile.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Draugų balsus jau seniai išnešiojo vėjas, tik šnera upokšnis ir suka Mikės paliktus septynis malūnėlius.

Iš sienos žiūri į Mikę Maironis. Mikė per vakarėlį turėjo išmokti jo eiles. Deklamuodamas posmą: „Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę, antai septyni šienpjoviai“, jis susimaišė. Vaistininkas, kuris sėdėjo su kunigu pirmoje eilėje, pradėjo ploti, ir, lydidas tylaus juoko, su skaudančia širdele, Mikę paliko sceną. Dabar Mikę kaip šiltą vilną galėtų išskedenti tas eiles. Valandėlę jis žiūri į susiraukusį dainių, ir jam ateina mintis, kad Maironis turbūt moka kokį šimtą eilių... gal tūkstantį.

Kitame mokyklos gale pakyla fisharmonijos balsai. Aukšti ir žemi. Fisharmonijos muzika Mikei primena didžiuosius vargonus ir pirmąją komuniją.

Fisharmonija vėl nutyla, o Mikė teberymo paskendęs savo svajonėse. Jis seniai galėjo atverti langą, iššokt žemyn ir nueit susikūprinęs grioviu, kad mokytojas nepastebėtų. Juk tai visuo met darydavo, ir tik retkarčiais tekdavo nukentėti dvigubai kitą dieną. Bet dabar Mikė rymo suole, klausydamas skubių žingsnių, kurie girdėt prieškambario gale.

Paskum pro durų plyšį įlenda du maži pirštai. Mikė prieina ir prikiša ausį.

– Mokytojas su dviračiu važinėja, o mūs katė pagavo žvirblį, dėl to aš ilgai neatėjau... – sako iš už durų balsas.

Tai Juozapėlis, kalvio sūnus, su kuriuo Mikę riša dvejų metų draugystė. Juozapėlis nepanašus į savo tėvą, didelį, petingą, juo-

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

dais ūsais vyrą, kuris visai suodinas taško liepsnas ir grįžusį iš mokyklos sūnų viena ranka kaip kepurę mėto ore. Juozapėlis liesas, mažutis, ir kai jiedu su Mike išeina į laukus, jam visuomet tenka pernešt ant savo pečių kalvio vaiką per upės brastą. Todėl Mikė visuomet sakosi galįs Juozapėlį viena ranka paguldyti ant žemės. Bet Mikė to niekuomet nedaro. Nebuvo gal mokykloje vaiko, kuris nebūtų paliestas Mikės rankos. Nebuvo klasėje ausies, kurios Mikė nebūtų tampęs, ir kaktos, kuri nebūtų ragavusi jo sprigto. Per savo paikumą jis daugiausia ir nukenčia, bet jo atkaklumui nėra galo.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Nė su vienu Mikės draugystė ilgai netrunka, nes jis perne-lyg atkaklus, pasipūtęs, nemėgsta už save stipresnių ir daugiau išmanančių. Tik vienas Juozapėlis, kuris įstengia su Mike lenk-tyniauti, tasai mažutis ir silpnas padarėlis, duodasi lankstomas ir neretai pasiima prieš mokytoją draugo kaltės dalį.

Iš tikrųjų, juk Mikei reikalingas nors vienas draugas, nors vienas šiltas žvilgsnis, kuris lydėtų jį į kampą ir neužmirštų pa-likto po pamokų.

Kaip paprastai, mažasis kalvio vaikas ir šį kartą, spėjęs pa-pietauti, atnešė Mikei medumi pateptą duonos riekę ir ją įteikė pro durų plyšį amžinam mokyklos atgailautojui.

Juozapėlis vienintelis, iš kurio jis nesijuokia, netąso už plau-ką ir droviasi jo. Kai jis neišmoksta aritmetikos, kalviukas visuo-met jį gelbsti. Už tai Mikė jam išpiešė sąsiuvinius, išdrožinėjo medines šakutes, ir už nukaltas Juozapėlio tėvo šėnutes jis mai-nais atidavė gražią triušių porą. Iš Mikės Juozapėlis turi penkis atvirukus. Du su Velykomis, vienas su Kalėdomis, o vienas taip sau. Ir visuose beveik vienodai užrašyta: „Gerbiamas drauge, sveikinu su šventėmis ir linkiu jas linksmi praleisti, ir prašau man atrašyt atviruką su viščiukais, o jei tokio neturi, tai kitokį. Aš su pagarba, jūsų draugas Mikas Andrijonas iš Vidungėnų kaimo, valsčiaus ir Kauno apskrities.“

Mikė dabar laižo meduotus savo pirštus ir kaip visuomet pa-sakoja apie Kryklą, didelį vandens malūną, kuri pradėjęs staty-ti amerikonas, vadinamas Sebastijonu. Mikė sugalvoja visokių

daiktų: netoli girioje esanti meška, ir jis jos nebijo. Jeigu meškai duot pauostyt tabako, ji tuojau padvesia. Paskum jis pasakoja, kad tėtė jam sakęs, jog po dideliais akmenimis yra skylių, pro kurias lenda į žemę plėšikai. Žemėje visur, ties mokykla ir galbūt net už Kauno, traukiasi plėšikų dvarai, tik vieni dvarai ir daug aukso.

Juozapėlis jau nežino, tikėti ar ne, kai Mikė giriasi, jog jų karvės duoda per dieną septynis kibirus pieno, o kiaulė pernai atsivedė penkiasdešimt paršiukų.

– Mes galim kalbėt prie visų adverniškai: vertu verduok verman verme-verdaus... – sako Mikė ir paaiškina, ką tai reiškia. Jeigu juodu šitaip kalbės, nesupras nei lenkai, nei mokytojas, nei vaikai.

Tačiau Juozapėlis negreit supranta, koku būdu Mikė išgalvoja tokią kalbą. Pamokomas Mikės, Juozapėlis laužo liežuvį, prie kiekvieno žodžio skiemenio pridėdamas „ver“. Pagaliau jie viens su kitu susikalba nauja kalba.

– Taip Amerikoj kalba, – sako Mikė. – Ar tu norėtum važiuoti į Ameriką?

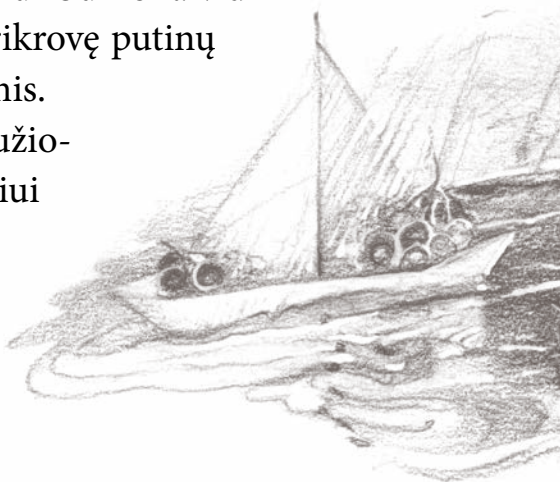
Vėl Mikė kažką galvoja, paskum Juozapėlis mato, kaip jis virsta žemyn rankom, kojas užverčia už galvos lyg koks rekėžis, stenėdamas pasileidžia per klasės aslą. Iš jo kišenių pabyra pieštukai, plunksnos, skardos gabaliukai, degtukai, bet jis eina skersas ir atbulas, šaukdamas draugui:

– Padaryk šitaip, atiduosiu visus triušius.

U pelio vandens tėkmė nusineša paskutinius pievų žiedus ir medžių lapus. Jau vėlyvas rudo. Vaikai verčia puslapį po puslapio. Tik vieno Mikės ir Juozapėlio vietos tuščios. Rašalo buteliukas tupi vietoj Juozapėlio. Jo motina buvo atėjusi pas mokytoją ir pranešė, kad tėvas sunkiai serga ir Juozapėlis reikalingas namų. Dvi šviesesnes dienas Mikė atbėgo iš kaimo ir išbraidžiojo su kalviuku Kryklą iki pat Nemuno. Iš savo sąsiuvinų išplėšę visus lapus, jiedu pasidirbdino laivukų ir paleido juos pavandeniui, prikrovę putinų uogų, apkaišę paukščių plunksnomis.

Jie išvaikščiojo laukus ir nušliaužiojo slankius. Mikė parodo Juozapėliui vieną žalmargę karvę, kuri panaši į žemėlapi, ir karvės šone jis matąs Viduržemio jūrą. Dar sausoje pievos žemėje abu

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

raičiojasi, ir Mikė viena ranka parodė, kaip galįs paguldyti tokius kaip Juozapėlis. Paskum jis sako Juozapėliui:

– Ar tu žinai, kodėl Anglijoje daug dūmų?

Juozapėlis, maža girdėjęs apie tokius daiktus, purtosi nežinąs.

– Dėl to, kad ten visi pypkes rūko. – Paskum jis patyli valandėlę ir vėl sako: – O jeigu mūsų kaimo visi vyrai rūkytų pypkes iš daikto, išeitų didelis debesis. Ot būt gerai. Aš, kai užaugsiu, turėsiu pypkę, o tu?

Juozapėlis rūkyti nenoriš.

Juos išskiria užėjusios liūtys, nuo kurių išsilieja upeliai, ir žemėje telkšoja balos.

tėjęs į mokyklą ir neradęs Juozapėlio, Mikė negali paslėpti savo liūdesio. Mikė nė kiek nepasitaiso naujoje vietoje. Aritmetikos sąsiuvinį pripiešia kiškių, skaitymų knygą prirašinėja, kampus jos apkarpo žirkklėmis, išduria per vidurį dvi skylės ir, eidamas namo, ją pasikabina virvute prie švarko sagos.

Tris kartus iš eilės jį pastato į kampą, kam jis, padirbinęs iš popieriaus karvelius, davė kitiems ir laidė per pamokas, išplėšęs savo sąsiuvinio lapus. Mokytojas, atrodo, pradėjo duoti visišką Mikei laisvę. Jo nebaudžia, tik kiekvieną kartą, priėjęs prie jo, žiūri ilgai ir maldaujamai. O kai kitą dieną pasiskundžia mažutė pirmo skyriaus mergaitė, kad Mikė ją pastūmęs ir į balą įmetęs jos knygas, mokytojas nevaro Mikės į kampą, nepalieka po pamokų, tik ramiu ir tėvišku balsu sako:

– Dovanok jam, Izabele... – taip vadinasi nuskriaustoji. – Atleiskite jam visi. Jeigu Mikė būtų tikras vyras, jis paimtų ir perneštų per balą kiekvieną mažesnę savo draugą. Kaip matote,

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

jis ne vyras ir ne kavalierius. Jis stiprus ir, dievažin, gal mane įveiktų. Mikutis neturi geros širdies. Jis stumia ir kumščiuoja kiekvieną už save silpnesnį. Aš nesakau, gal jis to nenori padaryti, bet jis taip daro. Mikė nelaimingas. Vaikai, padėkime jam... Jeigu jis jus nuskriaus, nepykite, nesipriešinkite ir nusišypsokite jam. Pažiūrėsime, argi jau Mikė visai toks blogas vyras!

Kai mokytojas kalba, Mikė sėdi panarinęs akis, ir atrodo, kad per visą savo gyvenimą mokykloje jis pirmąkart susigėsta.

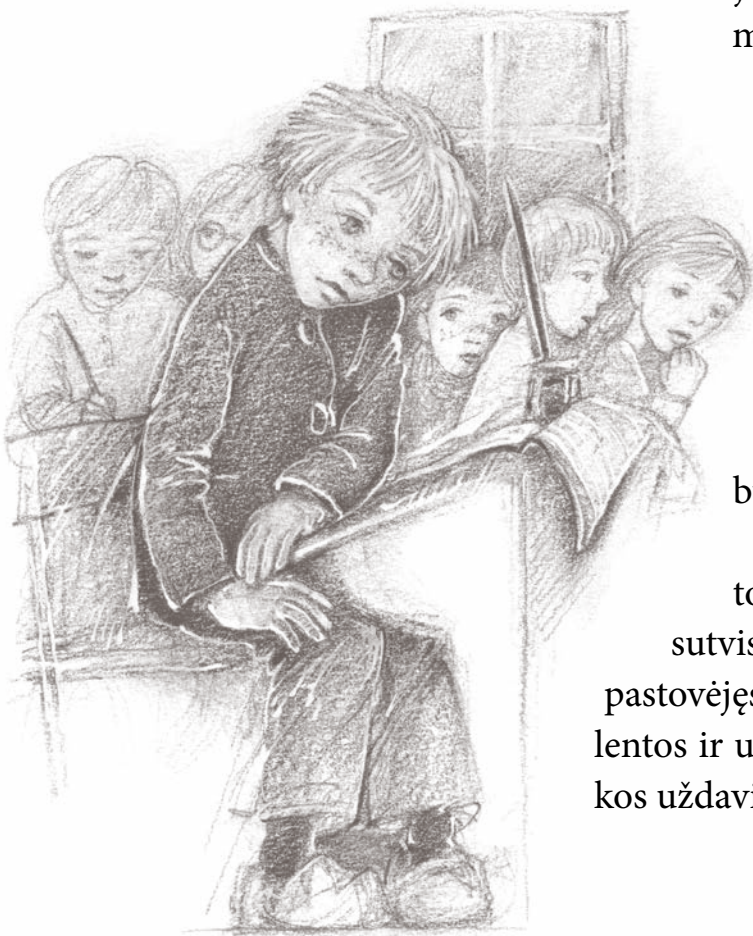
Toji permaina džiugina mokytoją. Tada jis prieina ir paima Mikučiu už smakro:

– Tavęs daugiau niekad nebausiu.

Daryk, kas patinka. Jeigu esi vyras, prižadėsi sau, kad visuomet

būsi geras.

Mokytojas pamato, kad Mikės akyse sutviska ašara, ir jis, kiek pastovėjęs, greitai prieina prie lentos ir užrašo naują aritmetikos uždavinį.

Per dailyrasčio pamoką Mikė išsiima naują sąsiuvinį ir plunksnakotį iš suktos beržo šakos, kuriuo neatsistebi visa mokykla. Kai tik dailyrasčis – visos mergaitės puola prie jo ir prašo parašyt nors vieną žodį.

Mokytojas eina tarpusuoliu ir pataiso vienam kitam raides. Mikė nė nemato jo. Jis prisiartina, ilgai žiūri pro jo pečius ir paskum šypsodamasis glosto jo šviesučius plaukus. Mikė pakelia žydras akis ir greitai alkūne uždengia parašytus žodžius. Mokytojas palenkia galvą prie jo galvos ir sako, kad visi girdėtų:

– Matai, kai tik nori, gali visai geras vyras būti. Ir rašyti puikiai moki. O kas tokį plunksnakotį tau dovanojo?

– Ugi aš sau išdrožiau!

Mokytojas varto plunksnakotį ir stebisi išdrožinėtomis gyvačiukėmis, lapais, šakelėmis.

– Meisteris, meisteris, Mikuti!

Mikė atima nuo sąsiuvinio ranką ir pats kraipo galvą, nežinodamas, kuo stebėtis: plunksnakočiu ar savimi?

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Atrodė, kad Mikės visai nebeliko mokykloje. Buvo dienų, kad visi vaikai ir užmiršo turį smarkuolį draugą.

Maža kas besiskundžia Mikės nuoskaudomis, o mokytojas net kelis kartus giria ją už rašto darbus. Galbūt jis liūdi dėl kalvio vaiko, su kuriuo nesimato jau kelintas mėnuo.

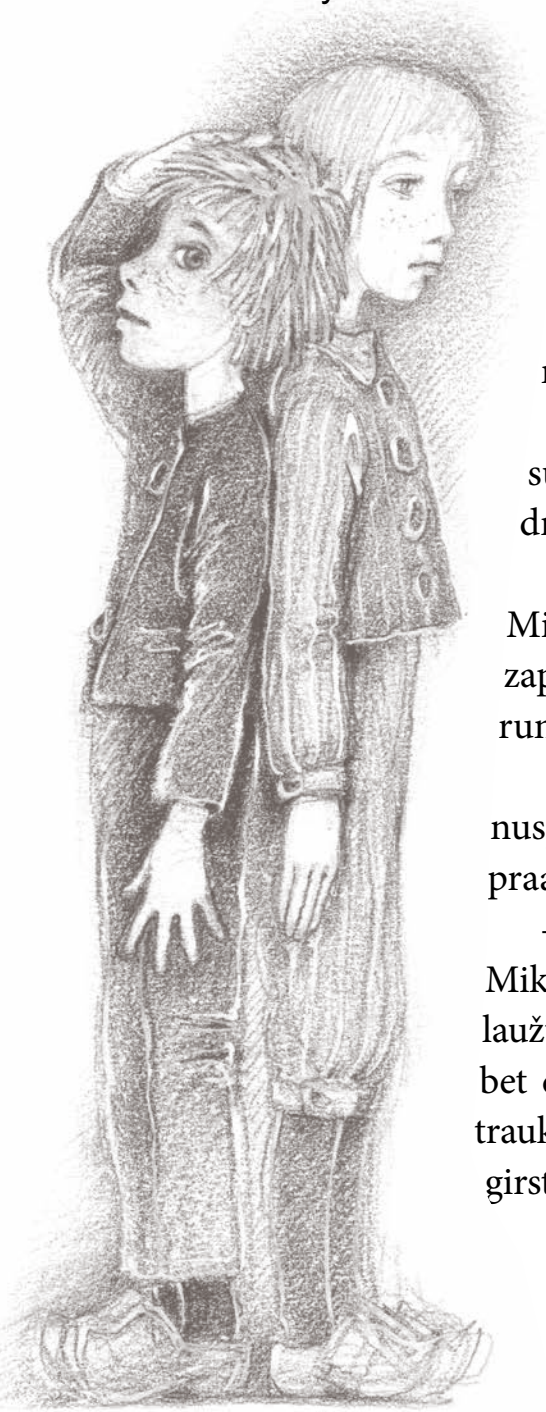
Pagaliau vieną dieną Juozapėlis grįžta. Vilki jis nauju švarkeliu, naujintelaitėmis kelnėmis, ant kurių užtrauktos stipriai prigludusios prie stilbių blauzdų raudonos kojinės.

– Gandras, gandraš parlėkė! – šaukia vaikai.

Tikrai, Juozapėlis panašus į gandraš. Per tuos kelis mėnesius jis tiek ištyso, kad per visą nykščio storumą ūgiu pralenkė Mikę. Tą pasikeitimą veik visi pastebi, ir kalvio sūnų suolo draugai apiberia klausimais, patys pasigirdami, rodydami naujas knygas ir uždavinius, kuriuos sprendžia. Oi, kaip jie toli nuėjo ir paliko Juozapėlį!

Mikė, girdėdamas teikiamus senam draugui pagyrus ir nusištabėjimus, prie jo prisiartina veik paskutinis.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

– Pasimatuokim! – sako jis išsitempdamas.

Toks jo pirmas pasisveikinimas.

Juozapėlis dedasi negirdįs ir nori jau sėsti į suolą, bet Mikė jį prispaudžia prie sienos, ir kalviukas norom nenorom turi parodyti ūgį.

– Tu stiebiesi! – šaukia Mikei aplink susigrūdę pasižiūrėti šitos pramogos draugai.

– O jo korpės kaip geldos! – atsikerta Mikė ir dar labiau išsitempia prieš Juozapėlį, kuris rausta ir kratosi tokiomis rungtyinėmis.

Didžiausiai Mikės nelaimei, veik visi nusprendžia, kad Juozapėlis puse galvos praaugęs Mike.

– Tavo kojos kaip gandro! – atsikerta Mikė prieš draugą ir, staiga pagriebęs, ima laužti jo ranką, o netrukus šoka imtynių, bet duryse išauga mokytojas, ir visi pasitraukia į savo vietas. Įleidamas mokytojas išgirsta Mikės žodžius, sviestus Juozapėliui:

– Ale aš tave įveiksiu; o tu manęs – ne.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Tai rytą Mikė įsiveržia taip pat su naujomis klumpėmis ir naujais autais. Apibėga suolus. Vieną jis pavaišina sprigtu, kitam nykščiu užrėžia per pakaušį, su žirnių sauja sviedžia į langą. Visa mokykla pilna jo balso, net langai virpa. Atrodo, kad Mikė vėl atgimsta visokiems niekams ir išdykavimui. Jis negali pakęst, kad Juozapėlis jau antrą kartą atsisako su juo eiti į mišką ir domisi tik knygomis. Juozapėlis rimtai kimba pavyti draugus ir atsisako nuo kiekvieno Mikės siūlymo. Be to, Mikė negali užmiršti ir iškęsti gėdos, kad Juozapėlis jį parito.

Tai buvo prieš porą dienų. Jie visi būriu keliavo upės šlaitu išbandyt naujo aitvaro, kurį suklijavo iš laikraščių. Mikė, draugų erzinamas, pareikalauja, kad Juozapėlis išbandytų su juo savo jėgas. Kalviukas vis atsisakinėja, nors Mikė kelis kartus jam tyčiomis pakiša koją. Juozapėlis vis kenčia, bet kai Mikė visiems pareiškia, kad Juozapėlį vienu pirštu paguldysiąs, šis tyliai sako:

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

– O aš negulsiu!

– O aš tave suriesiu.

– O aš nesiriesiu.

– Palauk, palaikyk man aitvarą! – šūkteli draugams Mikė ir, lyg tatai būtų tikrai reikalinga, atsiraitoja pamuštinuko rankoves.

– È, bijai!

– Prižadėk, kad kojos nekiši! – pagaliau ryžtingai sako Juozapėlis ir leidžiasi Mikės suimamas. Valandėlę jie tariasi ir ginčijasi, katras neteisingai rankas laiko, katras negavęs apkabinti, bet Mikė, ir čia pasinaudojęs klasta, staiga iškelia Juozapėlį į orą, teškia žemyn, pakiša koją ir griūva ant jo. Nepaprastu vikrumu Juozapėlis išnyra į viršų ir apsižergia draugą. Bematant Mikės rankos sukryžiuotos, ir daugiau nebelieka abejonių apie kalvio vaiko pergalę.

Aplink stovį draugai džiūgauja, bet Mikė, vos atsistojęs, pūtuodamas vėl kimba į Juozapėlį ir ima jį laužti visu svoriu, užšokęs ant nugaros. Juozapėlis ir antrą kartą laimingai atsiduria viršuje. Mikė šaukia:

– Paleisk, gandre tu! È, tu šitaip. O aš tau koją – trekšt ir išlaušiu!

– Prisipažink, kad tave įveikiau, – paleisiu! – atsiliepia Juozapėlis, pradžiugęs pirmąją savo pergalę, tebelaikydamas glėbyje atkaklųjį ožį.

– Neįveikei! Tu kerėpla! – ir kitaip pradeda Mikė barti, net plūsti draugą, kol šisai jį paleidžia.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Mikė to negalėjo pakęsti. Jis nežinojo, kaip atgauti prarastą vyro vardą, kuris dar prieš porą valandų skambėjo visoje mokykloje. Jis nesivaldo ir vėl puola suplušęs kalviuką, kol šis atsisako daugiau eiti imtynių ir pačiam Mikei siūlo:

– Gana! Mes vienodo stiprumo. Stokime!

Rodos, to turėjo pakakti Mikei, kad būtų patenkinta jo savi- myla, bet jis pradeda niekinti draugo jėgą, pripuola prie jo, iš- traukia aitvarą, kurį abu pusę dienos lipdė, ir jį čia pat sudrasko.

– Štai! – pūtuodamas rikteli Mikė, mesdamas Juozapėliui į akis šipulius.

Draugai nemanė, kad taip Mikė purkš- taus dėl niekų, bet jis pabėga į kalve- lę, pasilenkia, pakelia kietą žemės grumstą ir sviedžia į Juozapėlį. Gerai, kad jis vikriai spėja pa- silenkti: grumstas suskyla, at- simušęs prie jo kojų. Mikė sviedžia antrą ir nepataikęs pasileidžia tekinas tolyn, grū- modamas, šaukdamas:

– Atiduok man triušius!

– Kad dovanojai, tai ne- gausi. Ot!

– Nakčia ateisiu ir pa- pjausiu!

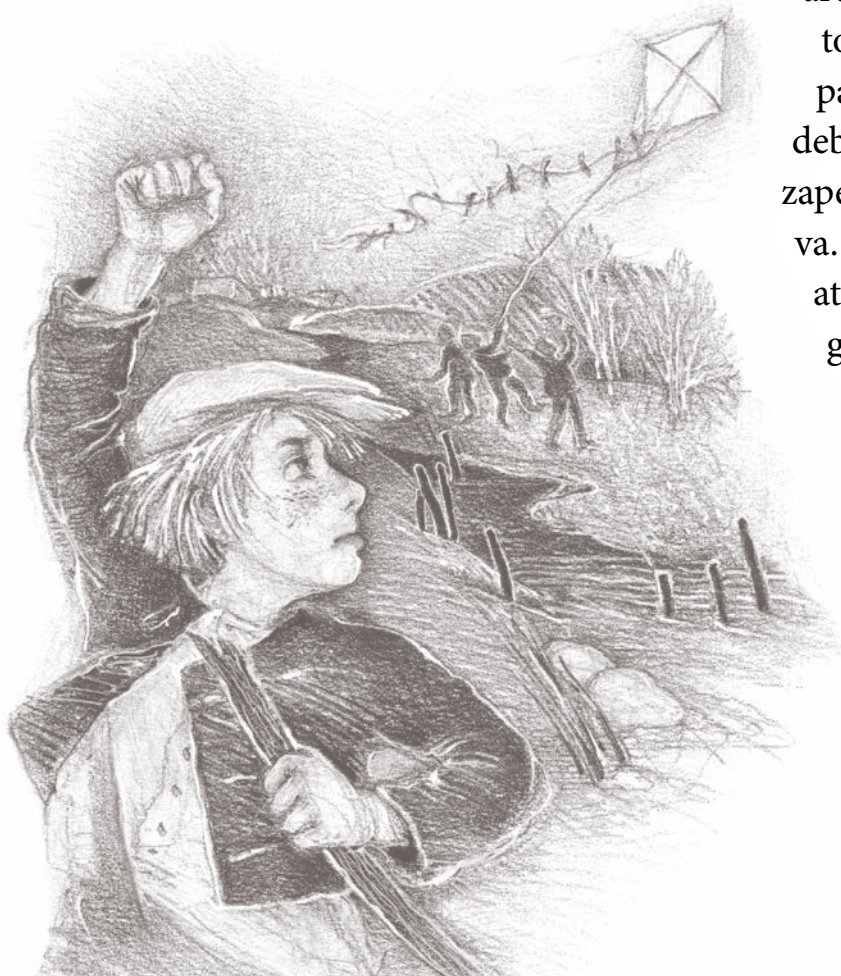

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Vėl draugai mato, kaip Mikė iškyla kitoje kalvelėje, pripuola prie gluosnio, pasikabina ant sušalusios šakos, nulaužia ją, pavelka kiek, paskum nusviedžia. Kiek pabėgęs, jis čiumpa nuo žemės, matyt, akmenį, užsiskečia ir sviedžia į upės vandenį. Ramiame upės vandeny pūkšteli, paskum mažos bangelės pakyla ir nueina į pakraščius.

Kaip ramus upės vanduo susidrumscia dviejų draugystė, trukusi ištisus metus. Ir visai dėl niekų. Pasilikęs atšlaity su draugais, Juozapėlis suklijuoja aitvarą, ir kai Mikė prisiartina

arti namų, pamato danguje kažką pakilusį lyg baltą debesėlį. Tai Juozapėlio taikos vėliava. Tačiau į ją Mikė atsako kumštelės grūmojimu.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Mokykloje veikia visi sužinojo, kuriems rūpėjo sužinoti, kad kietasprandį Mikę kelis kartus iš eilės palaužė liesas ir sudžiūvęs kalviukas, kuris taip ilgai gyveno Mikės galybės šešelyje. Tuo beveik visi apsidžiaugė, ypač silpnesnieji, nes jie dabar turės užtarėją, kuris neduos kiekviena proga Mikei nekaltai jų pakaušius skusti.

Tačiau Juozapeliui ne muštynės rūpi. Jis visomis jėgomis kimba į pamokas. Jis mažai paiso, kad Mikė visai jį pradeda šiepti. Kai tik jis seno draugo žvilgsniu atsigręžia pažvelgti į Mikę, šis tuojau pasiskubina iškišti liežuvį. Kiekvienu metu Mikė ieško progos prikibti prie Juozapelio, apkaltinti jį nebūtomis niekšybėmis. Prieina iki to, kad Mikė pasidaro skundikas, ir po kelių nevykusių draugo apkaltinimų jis dar labiau susigūžia savo kampe, rodos, tik laukdamas progos, kaip sunaikinti Juozapelį.

Ilgai nereikia laukti. Vieną dieną, prieš pat Kalėdas, pradeda kristi sniegas. Jis krinta į žemę dideliais gabalais, lyg jazminų žiedai,

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

ir mokyklos karingieji suolai negali nusėdėti vietoje. Iš suolo į suolą perduodamos žinios apie ruošiamą karą. Prieš prasidedant ilgajai pertraukai, jau žinoma, kad kariaus antras ir trečias skyrius prieš ketvirtąjį. Tą žinią kiekvienas nekantraudamas priima.

Tik spėja mokytojas užvožti dienyną, prieangy nuaidi skambutis – visi karingai šaukia chorą:

- Karas, karas!
- Ne, diedą lipdysime!
- Karą darysime!
- Kas vokietis, kas rusas?
- Aš generolas, o tu?
- Aš viršila. Aš už tave didesnis!
- Palauk, mums reikia vėliavos!..

Tuos visus balsus išneša su klegesiu jų gerklės į kiemą. Be matant visas kiemas nupėduojamas, ištrypiamas mažomis jų klumpėmis, naginėmis, lyg iš tikrųjų būtų čia įsikurdinus didelė karo stovykla. Pirmosios sniego gniūžtės trinktelėja į lango

rėmus, kol išbėga sargienė ir pagraso pranešianti mokytojai, jeigu vaikai nesiliaus čia mėtęsi. Visi vienu balsu nutaria: geriausia bus karas daryti sode, kiek toliau nuo langų. Iš pradžių kariuomenėj nėra jokios tvarkos – visi šaukia, rėkia, prausia vienas kitą, ir, dar karui neprasidėjus, vienas sušlapęs pirmaskyris, su pilnomis ausimis sniego, pradeda žliumbti.

– Pirmas skyrius nekariaus. Jie mums kulkas dirbs! – atsiliepia vienas iš ketvirtojo skyriaus vadų.

– O mes su antruoju. Mes – vokiečiai! – pasiskelbia Mikė, plėšdamas iš švarko išdriskusį pamušalą, iš kurio bus tuojau padirbta vėliava.

– Mes rusai! Karašo malako, bum bum! – rėkia ketvirtasis skyrius.

– Guter muter pokšt per muter. Ei, ei! Kas vokietis – šen pas mus!

– Aš nenoriu būt vokietis. Būkim indėnai. O kaip jie šneka?

– Aš žinau: ily, mila pykšt!

Mikė kaip tikras generolas akim apmeta mūšio lauką ir pamato, kad priešų stovykloje taip pat ant pagaikščio iškelta mėlyna vėliava – sąsiuvinio viršelis. Visos mūšio aistros pamažėl jame ima atslūgti, kai jis niekur neranda Juozapėlio, su kuriuo ryžosi išbandyti savo jėgas ir atkeršyt už prarastąją garbę.

Tuo tarpu Juozapėlis sėdi suole ir perrašo iš knygos ketvirtąjį puslapį Biliūno pasakos. Jis neturi knygų, iš kurių galėtų laisvai mokytis, ir jam dažnai tenka persirašyti iš draugų, nes jo tėvas,

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

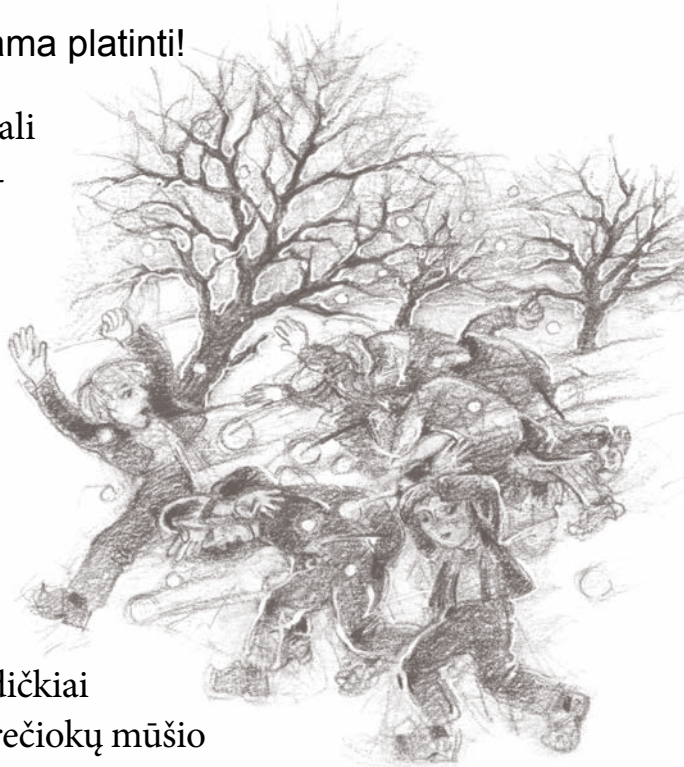
kaustydamas arklius, vos gali aprengti ir pavalgydinti didelę šeimą.

Netrukus klyksmas, karo šūkiai jį pavilioja prie lango. Mokyklos sode verda nepaprastas mūšis. Juozapėlis pamato pro krintantį sniegą draugų įkaitusius veidus ir apklijuotas sniegu nugaras.

Ketvirtojo skyriaus dičkiai jau peržengia į antrojų ir trečiųjų mūšio plotą ir be jokio pasigailėjimo prausia, valgydina šaltu dangaus cukrumi mažuosius. Daugelis krinta sužeistų, kurie tuojau išsiritą iš sniego kaip barsukai keturiomis ir vėl kimba viens į kitą. Jis mato, kad daugelis jo skyriaus draugų leidžiasi bėgti, palikę kovos lauką ir atkaklesnius draugus, švarkelių skvernais užsidengę galvas, palydimi iš užpakalio dažnų gniūžčių, kurias taip taikliai laido rusai, šaukdami, kiek tik gerklės leidžia:

– Karašo, šo! Ura! Ura!

Daugelis vokiečių neišlaiko, pralaužus rusams jų fronto pirmąją sieną. Jie puolė paknopstomis į mokyklos kiemą, verkdami, kumščiuodamiesi sugrubusiais nagais, daužydami rankas į šonus. Juozapėlis jau nori sėst ir perrašinėti toliau, kai pamato

vokiečių kariuomenės vadą, Mikę, apsuptą iš visų pusių ketvirtąjo skyriaus generolų. Jis ginasi kiek gali, rankomis ir kojomis, spardosi kaip ožys, bet, ir stipriausias būdamas, nieko nepadarys prieš dešimt diškių. Keli jo priešai begėdiškai nusitveria Mikę: užgula ant nugaros, o likusieji ima kraut sniegą jam už kaklo, už kelnaičių, prie nuogo kūno, kol patiesia visai ant žemės.

Juozapėlis mato, kaip mažutis vaikas su rudu švarkeliu vis tebelaiko užpakaly Mikės vėliavą, bet ketvirtokas ją taikosi išplėsti. Mikės pusėje lieka tik keli atkaklūs kariai, kurie ir prausiami, ir murkdomi, drąsinami jau užgulto savo vado, dar nepasiduoda.

Juozapėly užverda pyktis, kad taip nedidvyriškai elgiasi ketvirtasis skyrius. Visi geri senos draugystės atsiminimai sušildo Juozapėlį, ir jis, kaip tikras trečiojo skyriaus patriotas, surinkęs būrį iš pabėgėlių, metasi į mūšį. Jo rankos dega. Jis šūkteli saviesiems:

– Nepasiduot! Į kovą, į kovą visi, kas tik galit!

Taip dainos žodžiais sustiprinęs trečiąjį skyrių, kalviukas vėl pereina su klumpakojais į puolimą. Pirmiausia išvaduoja Mikę,

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

nuvalo nuo jo sniegą, paskum dideliu būriu, naujomis jėgomis sujungę savuosius, veržiasi kaip debesis priekin. Jų kulkos vis taikliau ir taikliau pradeda pliekti priešą. Girdėt jau ir rusų pusėj dejavimų.

Trečiojo skyriaus vėliavėlė vėl pakyla, nešama mažo berniuko su rudu švarkeliu. Pirmieji smūgiai Juozapėliui kliūva į nugarą, į veidą. Bet jie tik paskatina dar smarkiau pulti ir atsiteisti už trečiajam skyriui padarytą skriaudą.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

– Mike, pirmyn! – rikteli jam Juozapėlis, kai šis, nesuprasdamas, kas įvyko, ištrūkęs iš priešų nagų, krato iš plaukų ir iš ančio sniegą, kuris tirpsta prie jo nuogo kūno ir šaltais lašais bėga krūtine. Mikė mato, kaip ketvirtojo skyriaus generolai ir kareiviai kiek įkabindami leidžiasi bėgti į laukus, prie upės kranto, ir, užsilindę už medžių, ruošiasi priimti puolimą, skubiai dirbdami kulkas.

Mikė vieną valandėlę svarsto. Bet neilgai. Jo mažoje širdyje suliepsnoja dar neužgesusi neapykanta ir kerštas Juozapėliui. Ir jis palieka savo draugus ir pareiškia kariuomenėms pereinąs pas rusus. Ketvirtasis skyrius skambiu kovos šauksmu sutinka savo noru perėjusį spruklį.

– Išdavikas! – rikteli trečiojo skyriaus kariai. – Jei mes tave paimsime į nelaisvę, tau bus – kaput!

– Vyrai, už Mikės galvą – keturios plunksnos! Kas gyvą paims – riešutų gaus!

– Valio! – šaukia vieni, o kiti dar prideda:

– Užsupt rusus!

Netrukus dvi kariuomenės susitinka. Veidai raudoni, įkaitę, rankose – kietos sniego kulkos. Iš karto negalima atskirti, kur vokietis ir kur rusas. Generolai ir vadai puola eilinius. Per klaidą, įnirtę, aptemusiomis akimis, kai kurie ima pliekti savus. Girdėt tik šauksmai ir skysto po jų kojomis ištirpusio sniego čiuženimas.

– Gut, ura, valio, pirmyn! – šaukia viena pusė.

– Į kailį jiems. Paimt į nelaisvę gyvus!

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Juozapėlis ištraukia iš pailsusio kareiviuko vėliavėlę ir ją perduoda kitam. Kiekvienas žino iš istorijos pamokų apie karus, kad vėliavos atidavimas priešui reiškia negarbę ir galą. Todėl ji turi būti nešama garbingai, iki mūšio galo, kol bus paimta prieš vėliava.

Kai Juozapėlis išgirsta skambutį, jis iškelia abi rankas ir sušunka:

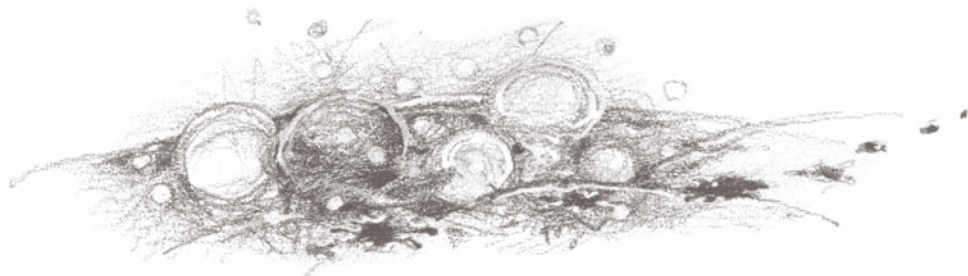
– Taika! Užteks!

Bet jo niekas neklauso. Pakartotinai surikus, kova nurimsta, tik viena kita sniego gniūžtė prazvimbia pro ausis. Juozapėlis vėl pakelia rankas, norėdamas, matyt, pasakyti taikos prakalbą savajai ir prieš karius, kai tiesiog į jo burną su purvu patenka atri, šalta sniego gniūžtė. Jis pamato Mikę, kuris, nepaisydamas paliaubų, suminko dumbliną sniegą, padažo jį balutėj ir vėl ruošiasi sviesti Juozapėliui.

Tačiau Mikei netenka daugiau vaišinti Juozapėlio, kuris nuleidžia rankas, susvyruoja, paskum griebiasi už galvos ir kniūbsčias puola ant žemės.

– Ir gavai į dantis! – sako Mikė, paleisdamas iš rankų gniūžtę.

Jis stovi ir mato gulinčio Juozapėlio raudonas kojines, kurios atrodo kaip kraujo dėmės baltame sniege. Tačiau netrukus jis įžiūri tikrą kraują, kuris su seilėmis ir purvinu sniegu teka pro burną.

Prieina draugai vienas po kito. Prieina ir išsigandę, be žodžių, sustoja aplink kritusį trečiojo skyriaus karvedį, greta kurio guli suplėšytas skarmalas – vėliavėlė. Mikė pajunta, kaip jo neapykanta tirpsta, nyksta lyg sniegas. Jam darosi gaila draugo. Jis girdi kūkčiojimą, prislėgtą verksmą, paskum storą, griežtą balsą. Mokytojo balsą. Mikė nieko nemato, tik baltą žemę ir dideles dideles Juozapėlio rankas, kurios ne kartą buvo apkabinusios jo kaklą, kai jis jį prieš metus nešiojo per upių brastas. Staiga Mikę kažkas stipriai papurto. Dar kartą ir dar dar. Jis pakelia pilnas išgąščio akis, susigūždamas, lyg jį kas būtų užsimojęs mušti, ir pamato mokytoją, žiūrintį į jį. Mokytojas visą laiką sekė iš savo kambario pro langą mūšį ir atsirado visai netikėtai. Pirmiausia jis pakelia nuo žemės, prie Juozapėlio kojų, kietos gniūžtės nuotrupas ir rodo jam:

– Tai su šituo draugą mušei?

Mikė tyli. Jo kojos ir kūnas virpa ne iš baimės, kad jį gali nubausti, bet iš gailėsčio, kuris suspaudžia jo širdį. Mikė mato, kaip, mokytojo padedami, du ketvirtojo skyriaus mokiniai pakelia Juozapėlį, užsideda jo rankas sau ant pečių ir neša. Juozapėlio raudonomis kojineėmis apmautos blauzdos tabaluoja lyg pagaikščiai.

Mikę apima didelis noras bėgti, pasprukti. Bet jis negali taip padaryti, nes pats mokytojas jį veda už rankos, nieko jam nesaiko. Veda tuo kraujo pėdsaku, kuriuo nunešė į mokyklą jo draugą Juozapėlį.

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Sužeistąjį įneša į klasę. Greitai sargienė atneša dubenį vandens, kuriuo nuplauna Juozapėlio veidą. Po valandėlės Juozapėlis apsidairo išblyškęs ir šypteli mokytojui.

– Neskauda?

– Ne... – Juozapėlis pirštais paliečia savo burną. – Tik vienas dantis kliba, ponas mokytojau! – kalba jis nerūpestingai, lyg viskas būtų vieni juokai.

Bet mokytojas žino, kad Juozapėlis, sukandęs dantis, vos tveria spiritu sumirkytą lūpą. Jis tik nenori parodyti, kad jam gelia, ir todėl šypsosi.

Mikė stovi čia pat, lyg visų užmirštas. Klasėje įsiviešpatauja tylą, nes visi žino, kad dabar ateina nusikaltėlio eilė. Mokytojas paglosto Juozapėlio galvą, paliečia skruostą, liepia jam ramiai pasėdėti valandėlę ir netrukus rūščiu veidu atsigręžia į Mikę. Mokytojas ilgai tyli, lyg svarstydamas, kokių gi vaistų duoti šitam nenuoramai, išdykėliui.

– Mikuti, – atsiliepia mokytojas griežtu balsu, – Mike, – kartoja jis tvirtesniu balsu, – ar tu pagalvoji, ką tu padarei? Juk nedaug tereikėjo, ir būtum išmušęs savo draugui akį. Kas tada?..

Mikučio lūpa išsitempia, pečiai pradeda judėti, ir, pirštais įsitvėręs savo švarko sagutės, ima verkti.

– Ir kuo tau nelaimingas draugas nusikalto? – kalba toliau mokytojas, nepaisydamas Mikės šliurpčiojimo. – Kai Juozapėlis išėjo tau padėti kovoti su ketvirtuoju skyriumi, tu palikai savuo-

sius, kad galėtum nuskausti draugą dėl menkniekių. Ir tu kirtai kietu, purvinu sniegu. Taip galėjo pasielgti tik beširdis.

Mikė vis garsiau verkia. Ašaros jo kaip pupos byra švarkelio atlapais žemyn. Kumštelėmis jis trina akis. Verksmas jį visą purto.

– Aš matau, – sako mokytojas, – kad tau sunku pasitaisyti. Tu pasižadi ir neklausai. Tu užpuolei draugą tuo pačiu laiku, kai jis ištiesė tau taikos ranką. Juozapėlis pasielgė kaip tikras vyras, kaip kilnus nugalėtojas...

Mikė pradeda taip garsiai verkti, kad ir Juozapėlis neišlaikęs pravirksta. Rauda ir paskutiniuose suoluose dvi mažos mergaitės. Timpčioja ir kitų lūpos.

Mokytojas negali nieko daugiau sakyti. Jis laukia užsikniaubęs, nuleidęs galvą, paskum atsistoja, prieina prie Juozapėlio ir stovi.

– Užteks, Juozapėli, – sako mokytojas. – Tave nuskriaudė draugas. Bet aš jo nebausiu, nors jis užsitarnavo didelės ir sunkios atgailos. Mikutis tavo rankose, Juozapėli. Pasakyk, kaip tu-riu su juo pasielgti?

Juozapėlis stojasi, rankomis užsiėmęs

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

veidą. Jo lūpos patinusios. Jis nori kažką sakyti, bet vėl kniumba į suolą ir pro ašaras ištaria:

– M-mokytojau... aš noriu, kad Mi-mikei... aš... jūs... dovanotumėt...

– Juozapėli, tu dar kartą parodei esąs geros širdies. Manau, kad tai padės Mikučiui geriau kaip pati sunkiausia bausmė. Mikuti, o tu pasakyk, ar prižadi pasitaisyti?.. Žinok, kad tai paskutinis kartas...

– Prižadu!.. – atsako tyliai, prislėgtu balsu Mikutis. Svyruodamas jis prieina greitai prie Juozapėlio ir apkabina jį. Juodu abu pasilaikydami verkia. Jų rankos tvirtai sukabintos, lyg amžinai taikai.

– Rankos jums duotos ne tam, kad jūs pastumtumėt mažesnią, pakeltumėt akmenį prieš draugą, neteisingai prisiektumėt. Jūsų rankos laiko jūsų gyvenimą, su jomis statysite savo ateitį. Jos turi padaryti didelius ir kilnius darbus! – sako mokytojas.

Paskum jis paima už pečių Juozapėlį ir Mikę, kuriuodu vis dar tebestovi susikibę vienas prieš kitą, vis tyliai beverkdami, ir sako:

– Judviejų rankos buvo didžiausia šių metų pamoka.

Mikutis šypteli Juozapėliui. Paskutinės ašaros džiūsta jo skruostuose, o akys giedros ir geros. Jie jau nebe priešai, bet draugai. Tuo tarpu, kai rankų vainikas susipina aplink juos, Mikė pasvyra į Juozapėlį ir sako:

– Aš dabar turiu du vartiklius karvelius ir tau rytoj abudu atnešiu...

Apsakymas apie susidrumstusią draugystę

Turbūt jau iš pirmo šio apsakymo sakinio pajutote, kad jame vaizduojami ankstesni, praeities, laikai. Pagrindinis kūrinio veikėjas Mikė persodinamas į suolą prie krosnies (šiuolaikinėje mokykloje turbūt mažai kur pamatytume krosnį), į mokyklą vaikai ateina apsiavę klumpėmis (tokiu mediniu apavu) arba kurpėmis, kojas, kad būtų šilčiau, apsimuturiavę, apsisivynioję autais (tokiais audeklo gabalais). Kitas veikėjas, Juozapėlis, per pertrauką persirašinėja iš knygos pasaką, nes savo knygų neturi, jo tėvas kalvis „vos gali aprengti ir pavalgydinti didelę šeimą“. Tėvui susirgus vaikinukas privalo padėti namie, negali lankyti mokyklos. Vienintelis bendraklasis kiekvieną pertrauką valgo varškinius pyragaičius, yra „toks išlepintas, kad ir vasarą avi bateliais“. Na, tai išties nutolusi nuo jūsų tikrovė...

Tačiau skaitydami galbūt jutote ir tai, kad apsakymo autorius nenukelia mūsų į labai tolimus istorinius laikus, kad visa tai jis pats galėjo patirti. Žinios apie rašytojo gyvenimą, kad ir glaustos, kartais padeda suprasti jo kūrybą. Tai tinka ir „Vaikų karui“. Nors tai grožinis kūrinys, vadinasi, išgalvotas, rašytojas neabejotinai remiasi savo patirtimi ir atmintimi. Ir to neslepia. Štai pirmuosiuose puslapiuose Mikė lygina Volgos upę su Nemu-

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

no upe, kuri „panaši į slieką, bet Mikė pats prie jos gyvena, ir todėl jam labiausiai patinka“.

Petras Cvirka tikrai gimė ant aukšto Nemuno kranto Klangių kaime, dabartiniame Jurbarko rajone. Gimė 1909 metų kovo 12 dieną, buvo vyriausias penkių vaikų šeimoje, tad neturtas ir ūkio darbai jam buvo pažįstami kaip ir Juozapėliui. Be to, ankstyvoje vaikystėje būsimasis rašytojas savo akimis matė 1914–1918 metais vykusį Pirmąjį pasaulinį karą, kuris Klangių apylinkėse smarkiausiai griaudėjo 1915-aisiais. (To karo įspūdžiai atgijo vaikams skirtame apsakyme „Mikučio vargai“, parašytame, beje, daug vėliau, per Antrąjį pasaulinį karą, vykusį 1939–1945 metais.) Įpusėjęs dešimtus metus, Cvirka pradėjo lankyti Veliuonos pradžios mokyklą, į kurią turėjo klampoti apie keturis kilometrus. Buvo guvus, smalsus mokinys, ypač mėgo piešti. (Šiuo bruožu jis primena Mikę, ar ne?) Galime manyti, kad Veliuonos pradžios mokykla ir yra toji erdvė, į kurią vaizduotė sugražino rašytoją kuriant „Vaikų karą“.

Baigdamas pradžios mokyklą Petras neteko tėvo, kuris jau buvo spėjęs pastebėti ir įvertinti sūnaus gabumus. „Iš paskutiniųjų leisk Petrą mokytis – vaikas gabus“, – to esą prieš mirtį jis prašęs žmonos. Kad ir kaip buvo sunku, motina, vykdydama šį prašymą, 1922 metais išleido trylikametį sūnų dar toliau nuo namų, į Vilkijos progimnaziją. Čia jis mokėsi ketverių metus. Ir visi aplinkiniai matė, kad Petras gabus piešti, nors vis labiau ryškėjo ir polinkis rašyti. Kelios aplinkybės nulėmė, kad 1926 metais jis įstojo į Kauno meno mokyklą studijuoti dailės. Ir baigė ją remiamas, palai komas labdaros draugijos „Žiburėlis“, įkurtos neturtingiems mokiniams šelpti. O tada... iškart ryžtingai pasuko rašytojo keliu. Toji pati draugija suteikė jaunajam rašytojui galimybę metus pagyventi, tobulėti, lavintis

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Paryžiuje. Ten jis mokėsi prancūzų kalbos (progimnazijoje buvo išmokęs rusų kalbą), tad po kurio laiko garsių rašytojų kūrinius jau skaitė originalo kalba, keletą knygų išvertė į lietuvių kalbą.

Cvirka nugyveno tik 38 metus (mirė 1947 metų gegužės 2 dieną), bet spėjo labai daug nuveikti – parašė tris romanus, tris reikšmingus apsakymų rinkinius, keletą apybraižų. Visa tai – suaugusiesiems. Vaikams ir paaugliams, Cvirikai dar gyvam esant, išėjo vienuolika jo knygų. Po rašytojo mirties, žinoma, buvo leidžiamos įvairios rinktinės, pavieniai apsakymai ir pasakos. Iš tų vienuolikos šiandien beveik visai pamirštos trys nedidelės eiliuotos knygelės. Mat Cvirka pirmiausia buvo prozininkas. Beje, jo pirmoji knyga suaugusiesiems buvo eilėraščių rinkinys, dabar irgi mažai kam žinomas. Tad pakalbėkime apie tai, kas žinoma, išlikę ir tebėra svarbu.

Kas paskatino jauną, tik 25-erių sulaukusį, Cvirką imti rašyti vaikams? Anuo metu Lietuvoje vaikams daugiausia kūrė mokytojai. (Cvirka nebuvo mokytojas.) Gana įprasta, kad vaikams pradėdama rašyti sulaukus savo vaikų, juos auginant. (Cvirka šeimą sukūrė tik 1935-aisiais, o sūnus Andrius gimė po penkerių metų.) Galima tik spėlioti, kad poveikį darė tuo metu padidėjęs dėmesys vaikystei, tam tikros išorinės paskatos. Pavyzdžiui, 1933 metais Raudonojo Kryžiaus draugija (tokios pasaulinės visuomeninės organizacijos Lietuvos skyrius) įsteigė premiją vaikų rašytojams, tada knygų vaikams Lietuvoje tikrai pagausėjo. Bet tikėtinausia, kad Cvirikai labai svarbi buvo sava vaikystės patirtis, norėjosi ją atkurti, atgaivinti.

Pirmoji Cvirkos knyga vaikams išėjo 1934 metais. Ji vadinosi „Rai- niukai ir kitos apysakaitės vaikams“, buvo pasirašyta ne tikroju vardu, o Kazio Geručio slapyvardžiu. Knygą iliustravo garsus dailininkas Stasys

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Ušinskas, su kuriuo rašytojas susidraugavo Paryžiuje. Tais pačiais metais pasirodė ir dar viena knyga – „Lapė karalienė ir kiškelių krikštynos“, iliustruota to paties dailininko. Šios pirmosios Cvirkos knygos – nedideli pasakų ir apsakymų rinkiniai. Didesnės apimties kūrinį – romanų ar apysakų – vaikams jis nesukūrė. Vis dėlto kai kurie apsakymai – kaip ir ką tik perskaitytasis „Vaikų karas“ – nėra trumpi. Pasakų Cvirka sukūrė daugiau nei apsakymų. Dauguma jų sugulė į rinktinę „Nemuno šalies pasakas“ (Kaip gražiai rašytojas įvardija Lietuvą!), išėjusią po mirties, 1948 metais. Bendras visų Cvirkos pasakų bruožas – ryšys su liaudies kūryba. Kai kurias liaudies pasakas jis tiesiog perpasakojo, vienu kitu žodžiu pagyvindamas. O ir tos pasakas, kurių siužetus sugalvojo pats, labai panašios į liaudiškąsias.

Bene svarbiausia Cvirkos knyga vaikams ir paaugliams laikomas apsakymų rinkinys „Cukriniai avinėliai“, pasirodęs 1935-aisiais ir iliustruotas būsimos žmonos dailininkės Marijos Račkauskaitės. Į šią knygą sudėti penki apsakymai. Pirmasis ir vadinasi „Cukriniai avinėliai“. Jame pasakotojas prisimena vaikystės kelionę su draugu į miestą, kuriame tikisi nupirkti anuo metu vaikų labai pamėgtų saldėsių – cukrinių avinėlių. Paskutinis rinkinio apsakymas buvo „Vaikų karas“.

Jau sakyta, kad „Vaikų kare“ galima atpažinti rašytojo vaikystės, mokyklinių dienų patirtį. Cvirkos laikų pradžios mokykloje visos keturios klasės (tada vadintos skyriais) mokėsi vienoje patalpoje. Apsakyme daugiausia kalbama apie trečiokus. Remdamiesi Cvirkos biografija, galime apskaičiuoti, kad trečiokams tada buvo 11–12 metų. Užsiminėme, kad kai kurie Mikės bruožai, polinkiai labai primena patį autorių. Tačiau ir Juozapėlis tarytum avi rašytojo vaikystės klumpėmis... Bet ne konkrečios detalės šia-

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

me apsakyme svarbiausia. Net ir nieko nežinodami apie autorių, šį apsakymą daugelis skaito susidomėję. Ko gero, ir jums veikėjų jausmai pasirodė labai pažįstami. Tikroji, vertingoji literatūra gana dažnai vaizduoja tai, kas žmogaus gyvenime yra amžina, nesusiję su konkrečiu istoriniu laiku.

Vienas iš amžinų žmogaus, o ypač vaiko, paauglio ar jaunuolio, jausmų, išgyvenimų, poreikių yra draugystė. Šis apsakymas – apie draugystę. Labai sudėtingai kintančią – tarsi įgriuvusią į duobę ir vėl iš jos iškopusią. Išorinis apsakymo veiksmas, įvykiai, veikėjų poelgiai labai susiję su jausmais, jų kaita. Tuo kūrinys ir įdomus, nemirtingas. Labai svarbu ir labai įdomu stebėti, kaip keičiasi veikėjų jausmai. Autorius čia mums smarkiai padeda, apibūdina veikėjų būsenas. Mikė – kūrybingas, smalsus fantazuotojas. Šiuos bruožus nesunkiai atskleistumėte patys, jie Mikę ir daro patrauklų. Bet jis ir „paikas“, skriaudžia kitus, yra „pasipūtęs, nemėgsta už save stipresnių ir daugiau išmanančių“. Šis bruožas labiausiai lemia Mikės ir Juozapėlio draugystės griūtį: Mikė negali susitaikyti, kad Juozapėlis grįžta į mokyklą sustiprėjęs ir jį praaugęs. „Kaip ramus upės vanduo susidrumščia dviejų draugystė, trukusi ištisisus metus.“

Aukščiausias apsakymo įtampos taškas (literatūros mokytojai jums turbūt sakė, kad tai vadinama kūrinio kulminacija) – įspūdingai pavaizduotas karas sniego gniūžtėmis. Jau pats „karo“ vyksmas įspūdingas. Bet ir vėl atkreipsiu dėmesį: ypač svarbūs, ypač įdomiai pavaizduoti veikėjų jausmai – visiškai priešingi dviejų draugų jausmai. Juozapėlį sušildo „visi geri senos draugystės atsiminimai“, jis skuba į pagalbą bepralaiminčiai Mikės vadovaujamai komandai. O štai Mikės širdyje „suliepsnoja dar neužgesusi neapykanta ir kerštas Juozapėliui“, jis tampa išdaviku, pereina į priešų pusę ir niekšingai sužaloja buvusį draugą kieta sniego gniūžte. Toji gniūžtė

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

lemtinga – ji padeda Mikei įveikti save, nugalėti savo ambicijas, pažadina, sugrąžina jam jautrumą. Mikės pyktis, tuščios ambicijos išteka skaudaus suvokimo ašaromis.

Petro Cvirkos apsakyme „Vaikų karas“ perteikta labai sudėtinga psichologinė (vidinė, jausmų) būseną: pojūtis ir suvokimas, kad esi neteisis, bet kartu negalėjimas sau to prisipažinti, savęs įveikti. Tačiau pergalėjęs save tampa brandesnis, švaresnis, tauresnis. Taip atsitiko Mikei. O ir sužeisto Juozapėlio prašymas, kad mokytojas Mikei dovanotų, – argi tai ne įkvepiantis taurumo pavyzdys?

Skaitydamas tokius kūrinis kartais ir pats nejučia palypėji tokiu taurumo, kilnumo laipteliu aukšty.

Kęstutis Urba

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Turinys

Vaikų karas / 5

Apsakymas apie susidrumstusią draugystę. *Kęstutis Urba* / 40

Skirta tik el. skaitymui. Draudžiama platinti!

Petras Cvirka
VAIKŲ KARAS

Dailininkė *Taida Balčiūnaitė*
Redaktorė *Danutė Ulčinskaitė*
Meninis redaktorius *Linas Spurga*
Maketavo *Ramunė Girniukaitienė*

Tiražas 13 000 egz.

Išleido labdaros ir paramos fondas

„Švieskime vaikus“

Konstitucijos pr. 9-124, LT-09308 Vilnius

www.svieskimevaikus.lt

Spausdino UAB „Druka“